

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑-๔. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๖.

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๕.

จ.จ.ส. (นามแฝง) พจนานุกรมภาษาภาคเหนือ. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๕๕.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๕๔-๒๕๐๐. พระนคร: องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๐๓.

. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๕. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๖.

. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมครั้งที่ ๑. (พิมพ์แจกงานฉาปนกิจศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร (หม่อมวาสน์ กมลาสน์) ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๔๖)

. พระราชหัตถเลขาธรรมครั้งที่ ๕. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๕.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพงสาวดารเมืองนครศรีธรรมราช. พระนคร:
 โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๕. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทาน
 เพลิงศพหม่อมเจ้าอุปพัทธพงษ์ศรีวิชัย ปีวอก ๒๔๗๕)

. สำเนาและคำแปลพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔ ก่อนเสด็จถวัลย์
ราชสมบัติ ๔ ฉบับ. กรุงเทพฯ: บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๗.
 (พิมพ์ถวายในงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุครบ ๕ รอบ พระเทพเมฆาการ
 เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐ)

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ไกลบ้าน. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
 ๒๔๔๗.

. ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค ๑-๒ (๒๔๒๔-๒๔๓๕). พระนคร:
 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี
 สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๗.

. พระบรมราโชวาทและพระราชหัตถเลขาสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทร
มหาจุฬาลงกรณพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชทานแกมหาอำมาตย์
เอกพระยาสุริยานุวัตร (พิมพ์แจกงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์เอก
 พระยาสุริยานุวัตร ๒๔๗๕)

. พระราชนิพนธ์จดหมายเหตุนายวันเมื่อเสด็จประพาสชวาครั้งหลัง.
 พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๔.

. พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จประพาสไทรโยค. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๔.

. พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป. พระนคร:
 คุรุสภา, ๒๕๐๕.

คอกไม้สด. (นามแฝง) ความผิดครั้งแรก. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

คอกไม้สด. (นามแฝง) ชัยชนะของหลวงนฤบาล. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร,
๒๕๑๖.

_____ . บุษบาบรรณ. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

_____ . ผู้ดี. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

_____ . ศัตรูของเจ้าหลอน. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

_____ . หนึ่งในร้อย. พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๖.

คำรกราชานุกาภ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. ความทรงจำ. พระนคร:
แพรวพินทยา, ๒๕๑๔.

_____ . ตำนานวังน้ำ.
(พิมพ์แจกงานศพ ม.ร. แดง อิศรเสนา ณ กรุงเทพฯ, ๒๕๖๑).

_____ . ถึงหญิงใหญ่ ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา คำรกราชานุกาภ ประทาน
ม.จ.หญิงจงจิตรถนอม คีตกุล. พระนคร: สมาคมสังคมนศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๐๔.

_____ . พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๕. พระนคร:
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

_____ . พระสนมเอก. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, ๒๕๒๕.

_____ . เสด็จประพาสต้นรัชกาลที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
บรรณกิจ, ๒๕๒๗.

_____ . ให้พระยาอนุমান ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
คำรกราชานุกาภ ที่ทรงมีใต้ออกกับพระยาอนุমানราชชน. กรุงเทพฯ:
ศึกษาศาสตร์, ๒๕๒๑.

ไต่ฮัน. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๗.

ทิศากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑,๒,๓.
พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๔.

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. บทละครพูดแม่ศรีครัว บ่อยใหม่ หมั้นไว้ คาเงาะ.

พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๔.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา. บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ ประทาน
พระยาอนุমানราชชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

นริศรานุกิตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาและสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ. สาส์นสมเด็จพระเจ้า
องค์การคุรุสภา, ๒๕๐๕.

นवरต พันธุเมธา. "คำสรรพนามทวิพจน์ในภาษาไทย" ใน ยูนนาน, ๑๓๑-๑๓๔.
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ:
วัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

_____. ไวยากรณ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์,
๒๕๒๗.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
และโบราณคดี. ประชุมจดหมายเหตุอยุธยา ภาค ๑. พระนคร:
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

_____. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะ
รัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

_____. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
๒๕๑๓.

_____. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๔. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
๒๕๑๓.

_____. ประชุมหมายเหตุรับสั่งภาคที่ ๑ สมัยกรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๓.

นำซอง. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๐๘.

บรรจบ พันธุเมธา. กาเลหมานโต. พระนคร: สมาคมภาษาและหนังสือ, ๒๕๐๘.

_____ . ลักษณะภาษาไทย. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.

ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ. พระปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๔.

ประกาศอักษรกิจ, พระยา. (เสงี่ยม รามนันท์) จดหมายเหตุพระบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๖๔. พระนคร:
โรงพิมพ์ไทยเซหม, ๒๕๐๒.

ประชุมกฎหมายไทยโบราณ ภาค ๑. ว่าด้วยธรรมเนียมศาสตร์ปกรณัม และกฎหมายพิจารณา
อาณาจักรและธรรมเนียม พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๑๒.

(พิมพ์แจกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพลโท พระวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าคำรบ ๗ เมรุสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส ๑๑ มีนาคม ๒๕๑๒).

ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓ (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๓ และภาค ๔ ตอนต้น). พระนคร:
คุรุสภา, ๒๕๐๖.

ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๐ (ประชุมพงศาวดาร ภาค ๕๐ (ต่อ)-๕๓). พระนคร:
คุรุสภา, ๒๕๑๑.

ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๐ พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีและจดหมายเหตุรายวันทัพ
สมัยกรุงธนบุรี. พระนคร: คุรุสภา, ๒๕๑๒.

ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๑ จดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี เล่าเรื่องไปชวา
ครั้งที่ ๓. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๑๒.

ประชุมพงศาวดารภาค ๖๗ จดหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวน ในรัชกาลที่ ๓ ตอน ๑.
พระนคร : โรงพิมพ์นิมิตรอักษร, ๒๕๐๒.

ประชุมพงศาวดารเล่ม ๔๒ (ภาค ๒๗ (ต่อ) ๒๘) จกหมายเหตุเกี่ยวกับเขมรและญวน
ในรัชกาลที่ ๓ ตอนที่ ๑ (ต่อ) และตอนที่ ๒. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๑๒.

ประยูร สิทธิพันธ์. คำมรยบทพระพุทธรเจ้าหลวง. นครหลวงกรุงเทพธนบุรี :
สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๑๔.

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. พิมพ์พิไล. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๓.

พจนานุกรมเขมร-ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน เล่ม ๑. พระนคร : จงเจริญ
การพิมพ์, ๒๕๑๗.

พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ฉบับชั่วคราว. พระนคร : โรงพิมพ์เมืองสงขลา, ๒๕๑๔.

พรชนะแพทย์ (นามแฝง). นิยายวิกรมอาทิตย์. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๖.

พิชยสารวิเทศ, พระและคนอื่น ๆ. บทละครน้ำแข็งที่ละลาย บทเรียนของสตรี
ใครคือนาย สอวเชาวน์ สาวใช้ของคุณป้า น้ำใจของวอชิงตัน น้ำพอสมน้ำเนื้อ.
พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๐๕.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. ราชาธิราช. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : ศิลปา
บรรณาการ, ๒๕๐๕.

_____ . สามก๊ก เล่ม ๑,๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ,
๒๕๐๕.

พระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยฯ, มูลนิธิ. จกหมายเหตุ
รัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑-๑๑๗๓. พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๑๔.

_____ . จกหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๓. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๑๔.

พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. จกหมายเหตุจางวางหว่า. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,
๒๕๑๔.

_____ . นิทานของ น.ม.ส. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,
๒๕๐๕.

พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. นิทานเวตาล. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓.

พิชญ์โลกประชานาถ, กรมหลวง. บทละครพูดเรื่องหนุเจ้า. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๘.

พิสมัยพิทยาภรณ์, พระ. บทละครเรื่องคึกคึกอำนาจเสือโคร่ง วันชัย สัญญาบังคับ. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๖.

ภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, สมาคม. ร้อยแก้วแนวใหม่ของไทย พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๕๕๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๐๓.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. ภาษาถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สงขลา : โรงพิมพ์เมืองสงขลา, ๒๕๑๗.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. กุศโลบาย. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๑๖.

_____. นิทานสโมสร หมอจำเป็น. พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๑๒.

_____. บทละครเรื่องคดีสำคัญ. พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๐๕.

_____. บทละครพูดเรื่องเจ้าคุณเจ้าชู้ จักการวิบเสด็จ. พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๑๒.

_____. บทละครพูดเรื่องท่านรอง ทหารบก. พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๑๒.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ปริยทรรศิษา. พระนคร : องค์การคำคุรุสภา, ๒๕๐๕.

_____. ละครพูดเรื่องชนมสมกับน้ำยา หลวงจำเนียรเดินทาง โพงพางปล่อยแก่. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๗.

_____. ละครพูดเรื่องวังที่ ล่ามดี มิตรแท้ วิไลเลือกคู่. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๑๒.

มหาชาติคำหลวง. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๘๖.

มหาชาติภาคพายัพฉบับสร้อยสังกร. สอบทานชำระโดยพระธรรมราชาอนุวัตร

(พ อคตสุวิระกร ป.๖) พระนคร : สำนักพิมพ์ ส. ชรรวมภักดี. ๒๔๘๕.

มานิต มานิตเจริญ. พจนานุกรมไทย. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, ๒๕๒๔.

เมฆ รัตนประสิทธิ์. พจนานุกรมไทยยวน-ไทย-อังกฤษ. ม.ป.ท. ๒๕๐๘.

แม้วิน (นามแฝง) ความพยายาม. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๖.

ลาวัญย์ โชคตามระ. รักแรกของรัชกาลที่ ๖. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล,

๒๕๒๔.

ลิไทย, พระยา. ไตรภูมิพระร่วง. พระนคร : สำนักพิมพ์สยามบรรณาการ, ๒๔๘๑.

ลิลิตพระลอ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๓.

วรรณท์ อักษรพงศ์. การใช้ราชาศัพท์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โครงการ

เผยแพร่ผลงานฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

วิทย์ เทียงบุรณธรรม. พจนานุกรมไทยฉบับมหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา,

ม.ป.ป.

ศรีนครินทร์วิโรฒ, มหาวิทยาลัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้.

กรุงเทพฯ : คุรุสยามการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ศรีบูรพา. มารมุนษย์. พระนคร : สำนักพิมพ์ดวงศึกษา, ๒๕๑๐.

_____ . ลูกผู้ชาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : ดวงศึกษา, ๒๕๐๘.

_____ . สงครามชีวิต. ธนบุรี : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๐๘.

ศรีสทเทพ (เส็ง), พระยา. จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. ๑๑๖ เล่ม ๕.

พระนคร : องค์การค่าคุรุสภา, ๒๕๐๕.

ศิลปกรรมพิเศษ, ชุน (แปลก ศิลปกรรมพิเศษ). พจนานุกรมคำพ้องไทย-มลายู.

กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง. พระนคร: โรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

โสภนัท เทเวศน์. เจ้าฟ้าจุฑามณี. พระนคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓.

หอสมุดแห่งชาติ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๑-๕. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน
สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิชย์, ๒๕๓๐.

อนุমানราชชน, พระยา. นิรุกติศาสตร์. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๑๕.

อากาศคำเกิง รพีพัฒน์, ม.จ. วิมานทะเลาย. พระนคร: สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, ๒๕๐๕.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.

วิทยานิพนธ์

ชวนพิศ อีฐรัตน์. "การใช้คำและสำนวนในสมัยสุโขทัย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ประพิณ มโนมัยวิบูลย์. "สามก๊ก: การศึกษาเปรียบเทียบ" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐.

สุพรรณิ-วรารท. "ประวัตินวนิยายไทยตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ ถึงสมัยเปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕" วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

วารสาร

เทพรัตนราชสุภา สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. "การใช้สรรพนาม"

ภาษาและวรรณคดีไทย ๑ (เมษายน ๒๕๒๗) : ๔-๑๓.

นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระ. "ยังใจฉันทันใจได้เป็นอิสาวทิมทิก" โดย กรมหมื่น
นราธิปประพันธ์พงศ์. วชิรญาณวิเศษ ๔ แผ่น ๑, ๒, ๓. (๒, ๔, ๖ พฤศจิกายน,
ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖), ๔-๑๐, ๑๔-๒๑, ๓๑-๓.

บรรจบ พันธุเมธา. "ไปสืบคำไทย" ภาษาและหนังสือ ๑ (เมษายน ๒๕๐๒) : ๔-๑๖.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "สรรพนามทวิพจน์ในภาษาไทยโบราณ" ภาษาและหนังสือ
๑๘ (มีนาคม ๒๕๑๔) : ๔๑-๕๘.

ปักษ์ไต้. "สะไ้! " เริงรมย์ ๒ (ตุลาคม ๒๕๓๑) : ๓๘๖๗-๓๘๘๔.

"ปีศาจแห่งตระกูล" ไทยเชชม ๑ (พฤษภาคม ๒๕๖๗) : ๒๔-๔๕.

พ. พรปรีชา (นามแฝง) "เจ้าลี้กดับ" ไทยเชชม ๑ (มิถุนายน ๒๕๖๗) : ๑๘๖-๒๐๘.

ร. พระปรารค์เหลือง (นามแฝง). "หอยที่กำแพง" ไทยเชชม ๑ (มิถุนายน,
๒๕๖๗) : ๒๐๑-๒๐๘.

ศ. เทศะแพทย์ (นามแฝง) "ความแค้นของสตรี" ไทยเชชม ๑ (พฤษภาคม, ๒๕๖๗) :
๑๐-๑๕.

อนุมานราชชน, พระยา. บันทึกเกี่ยวกับเรื่องภาษาไทยของพระยาอนุมานราชชน
ศิลปากร ๓ (ธันวาคม ๒๕๕๒) : ๕๕-๕๘.

ภาษาอังกฤษ

Angkab Palakornkul. "A Socio-Linguistic Study of Pronominal
Strategy in Spoken Bangkok Thai." unpublished Ph.D.
Thesis, University of Texas, 1962. (B.E. 2505).

ກາສພນວ

ภาคผนวก ก.

คำบุรุษสรรพนามในสมัยต่าง ๆ ที่ใช้ต่างกับปัจจุบัน

คำบุรุษสรรพนามที่ปรากฏในข้อมูลสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑-๗ มีทั้งหมด ๕๔ คำ คำบุรุษสรรพนามที่ใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบันมี ๕๔ คำ คำบุรุษสรรพนาม ๕๔ คำนี้ส่วนใหญ่มีที่ใช้คล้ายคลึงกับสมัยปัจจุบัน แต่มีคำบุรุษสรรพนาม ๑๑ คำ ที่มีที่ใช้แตกต่างกับสมัยปัจจุบันอย่างมาก ได้แก่ คำบุรุษสรรพนาม กู ข้า เขา คุณนาย คิฉัน คัว ไค้เท้า เขอ ในหลวง หม่อมและหลอน

คำบุรุษสรรพนาม "กู"

สมัยสุโขทัยเป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อย หรือพระมหากษัตริย์ใช้แทนพระองค์เอง หรือคนทั่วไปใช้แทนตนเองโดยไม่ถือว่าไม่สุภาพ

ตัวอย่าง

พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสด็จ พี่กูชื่อบานเมือง
(จารึกพ่อขุนรามคำแหง, หน้า ๑๗)

ในปัจจุบัน "กู" เป็นบุรุษสรรพนามที่ไม่สุภาพ ใช้ในภาษาพูดเท่านั้น มักใช้ในระหว่างเพื่อนสนิท หรือในหมู่คนที่คอยการศึกษา หรือในระหว่างพี่น้อง หรือใช้เมื่อผู้พูดรู้สึกโกรธ

คำบุรุษสรรพนาม "ข้า"

สมัยสุโขทัยเป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้น้อยพูดกับผู้ใหญ่ เพื่อแสดงความอ่อนน้อม

ตัวอย่าง

...พระญาอสุรุผู้ข้าว่าไฟจิตราสุรราชนั้น จึงถามอสุรินทร์ว่า ฉนี้ว่า
กูรราชูทานเป็นฉนั้นไคแล ราชูจึงวางฉนทรเทวมุตรเสียดมาควยควนนักหนา
มายืนอยแลมีสวภาพอันยิรายู แลตระหนักคกใจฉฉฉนักหนา บายนี้ราชูอสุรินทร์
นั้นจึงพูดไฟจิตราสุรว่า ควยดอยคำคังนี้ มหาราชูชชาแศเจากู บัคนี้ชากฉฉแศฉฉฉ
มิไควางฉนทรเทพุศรนั้นเสียดฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
ภาคแล...

(ไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๖๑)

ในปัจจุบัน "ข้า" เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๑ ที่ใช้แทนชื่อผู้พูดเมื่อพูดกับ
ผู้ที่มีฐานะเสมอกันอย่าง เป็นกันเอง หรือผู้ใหญ่ใช้พูดกับผู้น้อย

คำบุรุษสรรพนาม "เขา"

สมัยสุโขทัย เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้แทนทั้งคน สัตว์ อสูรกาย พรหม
ยมบาล และเปรต

ตัวอย่าง

(๑) ฝูงคนอันมีรัศมีในเมืองทริภุชยนี้ก็คือ เขามีใจศรัทธาแก่พระมหา
เถรเป็นเจ้า

(จารีกวักพระยีน, หน้า ๕๗)

(๒) อันว่าเสื่อโครง เสื่อเหลืองอันเป็นตัวเมียนั้น ครั้นว่าเขามีลูกลม
เต่าคังนั้น และเมื่อเขาไปลาหากินใส่ เขาอยากพนกกว่าอยากนก เขาอคม
มิไค เขาเห็นลูกเขาเขามาสูเขาเพื่อความรักจะกินนมคังนั้นแล เขามีไค
รักลูกเขาเลย เขาก็กินลูกเขาเอง

(ไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๕๐)

(๓) อันว่าที่อยู่แห่งอสูรกายนั้น เขายอมอยู่ใต้เขาพระสุเมธราช

(ไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๓๔)

(๔) ฝูงพรหมทั้งหลายเห็นคังนั้น ต่างคนต่างชมรมปลัดพินันทุกคน
ต่างเข้าและนำทวารวาท เหตุคังนั้นคำวิธ ๓๒ อันเป็นกุศลเกิดแก่เขาทั้งนั้น
อันว่ารัศมีในตัวเขาก็หายไปสิ้นแล

(ไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๑๓๔)

(๕) ฝูงยมบาลนั้นเมื่ออยู่ในเมืองคน ขापเขาก็ไค้กระทำ
บุญเขาก็ไค้กระทำ เมื่อตายไปไค้ไปเกิดในนรกนั้น ๑๕ วัน...

(ไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๓๓)

(๖) แลฝูงผู้ชายนั้นทนเจ็บมิไค้ จึงปีนขึ้นไปบนต้นจิว้นั้น ครั้นว่า
ขึ้นไปได้ หนามจิว้นนั้นขาดทั่วตัวเขาขาดทุกแห่ง แล้วเป็นเปลวไฟไหม้ตนเขา เขา
อคมมิไค้จึงบ้ายหัวลงมา

(ไตรภูมิพระร่วง, หน้า ๑๗)

ในปัจจุบัน "เขา" เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้แทนชื่อคนที่เราพูดถึง หรือใช้แทนชื่อผู้พูด^๑ ไม่ใช่แทนได้ทั่วไปเหมือนสมัยสุโขทัย

คำบุรุษสรรพนาม "คุณนาย"

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔-๗ เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เรียกชายหรือหญิงก็ได้

ตัวอย่าง

คำบุรุษสรรพนาม "คุณนาย" ที่ใช้เรียกผู้ชาย

นี่แน่ะแม่กลิ่น แก่นะมันหูกมากเหลือเกินน้ะ คุณนายท่านไม่ยากฟังแกพูดเลยพี่เคียว แกไม่ควรจะมาพูดเพ้อเจ้อในเรื่องที่นอกหน้าที่ของแก แกมีหน้าที่แค่จะให้หม่อมลูกทานกินไม่ใช่หน้าที่จะมาสอนคุณนาย คุณนายท่านควรจะมีสติกว่าแกว่า ท่านควรจะทำกิจการอย่างไรให้เป็นประโยชน์ที่สุดแก่ลูกสาวทาน

(หม่อมจำเริญ, หน้า ๑๘๘)

คุณนายในตัวอย่างนี้หมายถึง หม่อมจำเริญ

คำบุรุษสรรพนาม "คุณนาย" ที่ใช้เรียกผู้หญิง

ขุนแผน คุณนายยิงนกตกปลาหรือเปลา

สตรี เปลาไม่เคยเลย

ขุนแผน ออ ถ้าเช่นนั้นก็ยุติธรรมแล้ว คุณนายทราบคืออยู่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตกเบ็ดตกปลา ก็ต้องไปเกิดเป็นงูเป็นปลา ยิงนกก็คองไปเกิดเป็นนก คุณนายไม่คองยิงนกตกปลา ก็จะไปเกิดเป็นงูเป็นปลาอย่างไร คนดี ๆ มาอยู่ที่นี้มากด้วยกัน บวงที่คุณนายจะยังไม่ทราบ

(พิมพ์พิไล, หน้า ๑๗๕)

คุณนายในตัวอย่างนี้ หมายถึง สตรีผู้หนึ่ง

ในปัจจุบัน "คุณนาย" เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เรียกสตรีทั่วไปอย่างยกย่อง หรือใช้เรียกภรรยาที่ราชการชั้นสัญญาบัตรที่ยังมิได้เป็นคุณหญิง หรือคนรับใช้เรียกเจ้านายผู้หญิง^๒

^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๑๕๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

คำบุรุษสรรพนาม "คิฉิน"

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑-๓ เป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้ชายใช้แทนตนเอง
ตัวอย่าง

เจ้าคุณกลั้วบาปอยู่ที่ไว้ฐะคิฉิน

(พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓, เล่ม ๑. หน้า ๑๓๘)

คิฉิน ในตัวอย่างนี้หมายถึง เจ้าพระยาบดินทรเดชา

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔-๕ เป็นบุรุษสรรพนาม ที่ทั้งชายและหญิงใช้แทน

ตัวเอง

ตัวอย่าง บุรุษสรรพนาม "คิฉิน" ที่ชายใช้แทนตนเอง

ขอเตือนพระสงฆ์จงรู้ เมื่อครั้งคิฉินเป็นภิกษุอยู่ คิฉินได้กล่าววาจา
เนื่อง ๆ เพราะคิฉินเกิดแล้วในวันมหาปวารณา เมื่อจะทำกาละดาใน
วันมหาปวารณาป่วยหนักลง ภิกษุสงฆ์สามเณรช่วยนำไปยังที่สงฆ์ประชุม
ห้ามหาปวารณา ณ โรงอุโบสถประกอบไปด้วยกำลังเช่นนั้น ด้วยกำลัง
เช่นใดเล่า คิฉินจะพึงปวารณาจะสงฆ์จนกำหนดสามค่ำได้แล้ว

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔, รวมครั้งที่ ๑. หน้า ๕๘)

ตัวอย่าง คิฉิน ในที่นี้หมายถึง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่าง บุรุษสรรพนาม "คิฉิน" ที่หญิงใช้แทนตนเอง

ช่างเถอะค่า ทอหม่อย่าวุ่นวาย คิฉินมีมารับประทาน

(คุณย่าเพ็ง, หน้า ๑๖๑)

คิฉิน ในตัวอย่างนี้หมายถึง คุณย่าเพ็ง

ในปัจจุบัน "คิฉิน" เป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้หญิงใช้พูดกับสุภาพชนทั่วไป^๑

คำบุรุษสรรพนาม "ตัว"

สมัยอยุธยา เป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้ใหญ่ที่เป็นชายใช้เรียกผู้น้อย (ชาย)

^๑สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี . "การใช้สรรพนาม"
ภาษาและวรรณคดีไทย ๑ (เมษายน ๒๕๒๓) หน้า ๘.

ตัวอย่าง

ตัวจะพอใจอยู่หรือพอใจตาย จึงกราบทูลจะอยู่ทำราชการสนองพระเดช
พระคุณสืบไป จึงตรัสถามว่าราชการสงครามเมืองฉนวนอน่าก๊ก เมืองฉนวนถูกหนายยังมี
สืบไป ถ้าตัวจะใคร่อยู่จงคิดอาสาอุบายทำราชการแก่ตัวสืบไป

(จดหมายเหตุรายวันทัพสมัยกรุงธนบุรี, หน้า ๒๒๗)

"ตัว" ในตัวอย่างนี้เป็นคำที่ สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงตรัสเรียกหลวง
สงขลา

สมัยปัจจุบัน "ตัว" เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้ในหมู่ผู้หญิง ใช้เรียกผู้ที่ถูกกัวย
ในฐานะคนเสมอกัน ที่สนิทกัน^๕

คำบุรุษสรรพนาม "ไต่เต้า"

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔-๗ เป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้น้อยใช้แทนตนเอง
เมื่อพูดกับผู้ใหญ่ หรือผู้น้อยใช้เรียกผู้ใหญ่

ตัวอย่าง

บุรุษสรรพนาม "ไต่เต้า" ที่ผู้น้อยใช้แทนตัวเอง

เขาไล่ไต่เต้าที่เคียวพะยะคะ แล้วเขาก็ไล่แม่มาถวยพะยะคะ

(หมายน้าบ่อหน้า, หน้า ๓๐๖)

"ไต่เต้า" ในตัวอย่างนี้หมายถึง ผู้พูด คือนายอ่า

บุรุษสรรพนาม "ไต่เต้า" ที่ผู้น้อยใช้เรียกผู้ใหญ่

รับประทาน กระทบไต่เต้าว่าไต่เต้ากำลังหาครุพิเศษมาสอน
ภาษาอังกฤษ และวิชาคนตรี ให้บุตรสาวไต่เต้าไม่ใช่หรือฮอรับ

(บทเรียนของสตรี, หน้า ๑๗)

"ไต่เต้า" ในตัวอย่างนี้หมายถึง หลวงบริบูรณ์

ในปัจจุบัน "ไต่เต้า" เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เรียกชื่อผู้ที่เคารพ^๕

^๕พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๓๓๖.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๘.

คำบุรุษสรรพนาม "เธอ"

สมัยอยุธยา รัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑-๓ ใช้เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้กล่าวถึงพระภิกษุหรือพระราชวงศ์

ตัวอย่าง

(๑) ...ในขณะพระแก้วฟ้าพระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือกปราสาททอง เธอส่งให้ไปถวายแก่พระยาล้านช้างนั้น...

(ประชุมพงศาวดาร, เล่ม ๓. หน้า ๑๕๑)

(๒) ...จึงรับสั่งถามสมเด็จพระวันรัตน์ วัชรราชบุรณะ ว่าพระลังกา เธอมีอุคสาห์เข้ามาพึ่งชาวพระศาสนา...

(พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒, หน้า ๖๖)

ในปัจจุบัน "เธอ" เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้พูดระหว่างผู้หญิง หรือ ชายกับหญิงที่เป็นเพื่อนกัน หรือผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้น้อย เช่น ครูพูดกับลูกศิษย์ เป็นต้น

คำบุรุษสรรพนาม "ในหลวง"

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔-๗ เป็นบุรุษสรรพนามที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้แทนพระองค์เอง และบุคคลทั่วไปใช้เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์

ตัวอย่าง บุรุษสรรพนาม "ในหลวง" ที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้แทนพระองค์เอง

อนึ่ง เมื่อครั้งกรมวิชาญนารถกับคุณศรีสุริยวงศ์ลงไปเที่ยวเมืองสิงคโปร์นั้น พวกที่ไปล่าหังสองลา ในหลวงก็ได้เรียกเอาบาญชีแจกเลื้อยมาหมก ครั้นนั้นหม่อมเจ้าสององค์ในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ และหม่อมเจ้าแฉ่งในกรมขุนธนิเบศรบรรทมตามคุณศรีสุริยวงศ์ไปค่ายในเรือท่าน ในหลวงก็ได้ตามไปส่งถึงปากลัด...

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔, หน้า ๒๐๔)

"ในหลวง" ในตัวอย่างนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้หมายถึงพระองค์เอง

บุรุษสรรพนาม "ในหลวง" ที่บุคคลทั่วไปใช้เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์
 นายจิตรจึงตอบว่าแต่ก่อนชุมจริง แต่เดี๋ยวนี้ในหลวงท่านโปรดให้เกล้า
 ซิดเป็นตราการชำระความนครบาลได้ตัวอ้ายหลวงบันเทา ที่เขาเรียกกันว่าเสมียร
 ตราท้ายเกาะไปแล้ว ยังชำระกันอยู่ โจรผู้ร้ายที่นี้ไม่มีแล้ว

(นายจิตรกับนายใจสนทนากัน, หน้า ๗๒)

"ในหลวง" ในตัวอย่างนี้ นายจิตรใช้เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์
 ในปัจจุบัน "ในหลวง" เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์
 และใช้ในภาษาพูด

คำบุรุษสรรพนาม "หม่อม"

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔-๗ เป็นบุรุษสรรพนามที่เจ้านายใช้แทนตนเอง
 เมื่อพูดกับเจ้านายด้วยกัน และที่ใช้แปลกไปจากสมัยปัจจุบันคือ เป็นบุรุษสรรพนามที่
 ภรรยาใช้กล่าวแก่สามี หรือกล่าวถึงสามีด้วยความยกย่อง

ตัวอย่าง

(๑) ชุนข้างสงไสยถามว่า "เสียงใครเดินกุก ๆ ไปนั่นแน่
 แม่วันทอง?"

"อีทานะหม่อม..."

(ชุนข้างชุนแวนเกล็ด, หน้า ๑๘๖)

"หม่อม" ในตัวอย่างนี้ วันทองใช้เมื่อกล่าวแก่ชุนข้างสามีของตน

(๒) "อ้อ อีแปลก เอ็งไปเรียกอีทองเอาน้ำนมมาหยอกตาให้
หม่อมก่อนหว่า"

(ชุนข้างชุนแวนเกล็ด, หน้า ๑๘๖)

"หม่อม" ในตัวอย่างนี้ วันทองใช้เมื่อกล่าวถึงชุนข้างสามีของตน
 ในปัจจุบัน "หม่อม" เป็นคำเรียกหญิงที่เป็นภรรยาของเจ้านายหรือขุนนาง
 ที่มีบรรดาศักดิ์สูง^๖

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗๗.

คำบุรุษสรรพนาม "หล่อน"

สมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔-๗ เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เรียกผู้หญิงหรือใช้เมื่อกล่าวถึงผู้หญิง และใช้เมื่อแปลกไปจากสมัยปัจจุบันคือ เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้กล่าวถึงผู้ชายที่คุ้นเคยกัน

ตัวอย่าง

พ่อนอม (เป็นชื่อที่ฉันเรียกหล่อนอย่างกันเองจนคุ้นปากเท่ากันกับที่หล่อนเรียกฉันว่าพี่เห่น ๆ ฉนั้น) คนนี้เป็นพี่น้องคนเคียวในวงษตระกูลฉัน ที่เห็นชอบเอาใจช่วยอย่างเต็มอกเต็มใจด้วยกันกะฉันเรื่อง เกาะวาเรลลา

(ยังใจฉฉฉฉฉฉได้เป็นสาวที่นทิก, หน้า ๑๔)

"หล่อน" ในตัวอย่างนี้หมายถึง พ่อนอม ซึ่งเป็นผู้ชาย

ในปัจจุบัน "หล่อน" เป็นบุรุษสรรพนามที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกผู้น้อยที่เป็นหญิงเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าการใช้คำบุรุษสรรพนามเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม บางคำที่เคยใช้หมายถึงทั้งผู้ชกและผู้ที่ถูกชกัย ปัจจุบันใช้หมายถึงผู้ที่ถูกชกัยเท่านั้น บางคำที่พระมหากษัตริย์ใช้แทนพระองค์เองก็ไ้ หรือคนทั่วไปใช้เมื่อกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ก็ไ้ ปัจจุบันใช้เฉพาะเมื่อคนทั่วไปกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ บางคำพระมหากษัตริย์เคยใช้แทนพระองค์ไ้โดยปกติ ปัจจุบันเป็นคำที่คนสามัญใช้อย่างไม่สุภาพ บางคำที่เคยใช้ไ้กว้างขวางอาจใช้แทนไ้ทั้ง คน สัตว์ เปรด อสุรกาย ตลอดจนถึงพระพรหม แต่ปัจจุบันใช้แทนเฉพาะคนเท่านั้น บางคำที่เคยใช้เมื่อกล่าวถึงชายก็ไ้ หญิงก็ไ้ ปัจจุบันใช้เฉพาะเมื่อกล่าวถึงหญิงเท่านั้น และบางคำที่เคยเป็นคำที่ผู้น้อยใช้แทนตนเองเมื่อพูดกับผู้ใหญ่ก็ไ้ หรือผู้น้อยใช้เรียกผู้ใหญ่ก็ไ้ แต่ปัจจุบันใช้เฉพาะผู้น้อยใช้เรียกผู้ใหญ่ที่เคารพเท่านั้น

ภาคผนวก ข

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับคำบุรุษสรรพนามบางคำ

คำบุรุษสรรพนาม "กู"

คำบุรุษสรรพนาม "กู" ปรากฏในภาษาจีนและภาษามลายู ซึ่งชวนให้คิดว่า เป็นคำเดียวกันมาแต่เดิม

อาจารย์ คร.คุณบรรจบ พันธุเมธา อธิบายว่า "กู" ในภาษาจีนกลาง แปลว่า we imperial แปลว่า เรา หมายถึง ตัวผู้พูด เท่านั้น นอกจากนั้นยังพบ คำว่า "กู" ในหนังสือนิรุกติศาสตร์ ภาษาจีนของ ซอบ ประพันธ์เนติวุฒิ ว่าเป็นคำ ที่พระเจ้าแผ่นดินใช้แทนพระองค์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าคำบุรุษสรรพนาม "กู" นี้มีใช้มา ช้านานแล้วในประเทศจีน ไทยอาจจะยืมคำนี้มาจากจีนก็ได้

ในพจนานุกรมคำพ้อง ไทย-มลายู ของขุนศิลปกรรมพิเศษ กล่าวถึงคำ บุรุษสรรพนาม "กู" ในภาษามลายู เป็นคำแทนชื่อผู้พูด เทียบได้กับคำว่า ฉัน หรือ ผม เป็นภาษาปาก ใช้ได้ทั้งชายและหญิง โดยใช้เรียกผู้มีฐานะอันครัดกั้นชั้นคนกู และ เคิงกู เช่น คนกูจะ ก็เรียก กูจะ นอกจากนั้นยังใช้เป็นคำรับเมื่อพูดกับผู้มีอาวุโส อย่างเดียวกับ ขอรับ ของไทย เช่น เมื่อปลัดอำเภอสั่งให้ราษฎรทำงาน ราษฎร จะรับว่า "กู" เป็นการแสดงคารวะอย่างสูง

คำบุรุษสรรพนาม "แก"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ^๑ ทรงสันนิษฐาน ไว้ว่า คำบุรุษสรรพนาม "แก" อาจมาจากคำว่า ตะแก ซึ่งมาจากคำว่า ตาแก

^๑สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระ (กรุงเทพฯ : องค์การการศึกษาของคุรุสภา, ๒๕๐๕) หน้า ๒๕ และ ๔๑.

คังในเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชก มีข้อความว่า "ตะแกก็เที่ยวภิกษาจาร..." คำว่า ตะแก ไซ้หมายถึง ชูชก ซึ่งเป็นคนแก่

อาจเป็นค้วยเหตุที่ว่า บุรุษสรพนาม "แก" มาจาก "ตะแก" หรือ "ตาแก่" ปัจจุบันจึงนิยมใช้บุรุษสรพนาม "แก" เมื่อเอ่ยถึงผู้ใหญ่หรือผู้มีอาวุโสกว่า ซึ่งคนบางกลุ่มไม่ยอมรับ เพราะถือว่าเมื่อใช้ "แก" กับผู้ใหญ่แสดงว่าไม่นับถือท่าน เกี่ยวกับเรื่องนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงกล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง "การใช้สรพนาม" ตอนหนึ่งว่า

"แก บุคคลทั่วไปเรียกขานกันอย่างไม่ค่อยนับถือนัก เป็นคำเรียกติดปากของคน ทำให้ในบางครั้งมีความรู้สึกว่าเป็นคำเรียก แก ก็กว่าเรียกเขา แสดงความสนิทสนมและชอบพอกว่า สมัยนี้ใคร ๆ เรียก แก แมแต่คนที่ควรจะใช้ว่า ท่าน เช่น พ่อ แม่ ครู"^๒

คำบุรุษสรพนาม "ข้า"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวถึงบุรุษสรพนาม "ข้า" ว่าหมายถึงผู้รับใช้ (Servant)^๓

และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงกล่าวถึงคำบุรุษสรพนาม "ข้า" ไว้ว่า

ข้อสังเกตคำว่า ข้า นี้เมื่อใช้คู่กับ เจ้า ถ้าเป็นคำนาม ข้า คือผู้รับใช้ที่มีฐานะต่ำกว่า เจ้า (ออกเสียงยาว) อย่างเป็นส่วนในสรพนาม ข้าพระพุทธเจ้า แต่เมื่อมาเป็นสรพนาม ข้า จะมีฐานะค่อนข้างสูงกว่า เจ้า (ออกเสียงสั้น) คือคนสูงกว่าจะเรียกตนเองว่า ข้า"^๔

^๒สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, "การใช้สรพนาม" ภาษาและวรรณคดีไทย ๑ (เมษายน, ๒๕๒๗) หน้า ๔.

^๓สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระ, หน้า ๔๑.

^๔สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

คำบุรุษสรรพนาม "ในหลวง"

มูลเหตุที่เกิคำ "ในหลวง" นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่ามาแต่วิธีปกครองของไทยตั้งแต่ครั้งปฐมบรมจักรี เริ่มการปกครองตั้งแต่ระดับเล็กจกครัว มีพ่อครัวปกครอง ชั้นที่ ๒ สกุดต่าง ๆ ตั้งแต่บ้านอยู่ในท้องที่เดียวกัน จึงให้พ่อบ้านคนใดคนหนึ่งปกครองเรียก พ่อบ้าน และหลายบ้านรวมกันเป็นเมือง มีพ่อเมืองปกครอง และต้องมีเมืองใหญ่ปกครองอีกชั้นหนึ่งเรียก เมืองออก มีผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินแต่งตั้งให้มาปกครองเรียกว่า "ขุน" เช่น ขุนสามชนเจ้าเมืองฉก และเมืองเหล่านี้ชั้นคือเมืองหลวงที่พระเจ้าแผ่นดินปกครอง ซึ่งสมัยสุโขทัยเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า "พ่อขุน" เช่น พ่อขุนรามคำแหง ค่อมามีการเปลี่ยนแปลงเป็น "พระญา", "ขุนหลวง" ในสมัยอยุธยาเรียกพระเจ้าแผ่นดินว่า "ขุนหลวง" กันอย่างแพร่หลายจนตลอดสมัย และสมัยต่อมาพบคำว่า "ของหลวง" เรียกพระเจ้าแผ่นดิน เช่น "ปลูกพลับพลารับเสด็จของหลวง" และคำ "ในหลวง" ก็อยู่ในคำพวกเดียวกันมาจากคำ "ในวังขุนหลวง" หรือ "ในกิจการของขุนหลวง" แล้วเรียกตามสะดวกปากว่า "ในหลวง" อย่างเดียวกัน คำว่า "ขุนหลวง" มีแต่ในคำราที่แต่งครั้งกรุงธนบุรี ส่วนคำ "ในหลวง" นั้นพบในคำราที่แต่งในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ อาจเป็นเพราะสั่งให้เลิกใช้คำ "ของหลวง" และใช้คำ "ในหลวง" แทนในสมัยนี้^๕

คำบุรุษสรรพนาม "หล่อน"

คำบุรุษสรรพนาม "หล่อน" นี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ว่าคำว่า "หล่อน" เป็นคำที่ใช้สำหรับผู้ใหญ่เรียกเด็กซึ่งเคิมคงจะเรียกทารกทั้งชายหญิงว่า "ลูกอ่อน" จนทารกเคิมโตใหญ่ใกล้จะเป็นหนุ่มสาว จึงลดคำหน้าเสียคงเรียกว่า "อ่อน" เหมือนกันทั้งชายหญิงและผู้ใหญ่ จะใช้คำหล่อนคือผู้เยาว์ แต่ผู้เยาว์จะใช้คำหล่อนคือผู้ใหญ่ไม่ได้^๖

^๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จ, หน้า ๓๐-๓๔.

^๖ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๖.

คำบุรุษสรรพนามที่ปัจจุบันยังมีใช้ในภาษาถิ่น

คำบุรุษสรรพนามที่ปัจจุบันยังมีใช้ในภาษาถิ่น เท่าที่รวบรวมได้มี ๑๓ คำ ได้แก่ บุรุษสรรพนาม กู ขา ข้าเจ้า เขา เจ้า ตน ทัว กู ท่าน เปื่อ เพื่อน มัน สู้ แต่ละคำมีที่ใช้ในถิ่นต่าง ๆ ดังนี้

๑. คำบุรุษสรรพนาม "กู"

มีใช้ในภาษาถิ่นเหนือแถบจังหวัดตาก อุตรดิตถ์ และในจังหวัดสระบุรี ราชบุรี ในถิ่นดังกล่าว ใช้บุรุษสรรพนาม "กู" เป็นคำแทนชื่อผู้พูด แต่ใช้ต่างจาก บุรุษสรรพนาม "กู" ในภาษาไทยกลาง เพราะเขาใช้ระหว่างหญิงพูกกับหญิง และ หญิงพูกกับชาย แต่ไม่ใช้ระหว่างชายกับชาย^๑ และในภาษาถิ่นอีสานใช้ "กู" เป็น คำแทนชื่อผู้พูด หมายถึง ข้า หรือฉัน

๒. คำบุรุษสรรพนาม "ขา"

ในภาษาถิ่นอีสาน "ขา" ใช้เป็นบุรุษสรรพนามพหูพจน์หมายถึง เขา บางถิ่น ว่า ขาเจ้า หมายถึงพวกเจ้า^๒ ส่วนภาษาถิ่นเหนือไม่มีใช้ มีแต่เฉพาะในภาษาถิ่น เหนือโบราณเท่านั้น ซึ่งปรากฏในบทขอเรื่องควาววิไก่อ้น้อย ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ ทวิพจน์

^๑เมฆ รัตนประสิทธิ์. พจนานุกรมไทยถิ่น-ไทย-อังกฤษ, หน้า ๒๓.

^๒สมเด็จพระมหาธีรวงศ์, พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕) หน้า ๓๕.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

ตัวอย่าง

"ส่วนสองชาตัวเมีย ก็มาเบิกษากัน
จะทานข้าวกัวะข้าวขัน เขามีสิ่งสักอย่าง"^๕

ในตัวอย่างนี้ บุรุษสรรพนาม "ชา" หมายถึงสองตัวเมีย

ในภาษาไทยถิ่นบางถิ่นสมัยก่อน มีบุรุษสรรพนาม "ชา" ใช้เช่นกัน เช่น
ในภาษาไทยลื้อ ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ ทวิพจน์คือ ผู้ถูกกล่าวถึงถึง ๒ คน ^๕ และ
ภาษาไทยคำตี้ "ชา" ก็เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ ทวิพจน์ ใช้แทนผู้ที่กล่าวถึง ๒ คน^๖

๓. คำบุรุษสรรพนาม "ข้าเจ้า"

มีใช้ในภาษาถิ่นเหนือ หมายถึง กระทบ เกล้ากระทบ เกล้าผม คัดฉิ่น ใช้กับ
ผู้ที่นับถือ หรือใช้กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่^๗

๔. คำบุรุษสรรพนาม "เขา"

มีใช้ในภาษาถิ่นใต้ ใช้เป็นบุรุษสรรพนามทั้ง ๓ บุรุษ คือ เป็นทั้ง บุรุษที่ ๑
บุรุษที่ ๒ และบุรุษที่ ๓^๘

^๕ประคอง นิมมานเหมินท์ "สรรพนามทวิพจน์ในภาษาไทยโบราณ"
ภาษาและหนังสือ ๑๔ (๓๑ มีนาคม ๒๕๑๙) หน้า ๕๒-๕๔

^๖นวรรณ พันธ์เมธา "คำสรรพนามทวิพจน์ในภาษาไทยลื้อ" ยูนนาน,
(กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๒.

^๗เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๗๓.

^๘เมธ รัตนประสิทธิ์. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^๙พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ฉบับชั่วคราว, หน้า ๓๗.

๕. คำบุรุษสรรพนาม "เจ้า"

ในภาษาถิ่นเหนือ "เจ้า" ใช้เป็นบุรุษสรรพนามแทนชื่อบุรุษที่ ๒ เป็นคำกลาง ๆ และภาษาถิ่นอีสาน "เจ้า" เป็นบุรุษสรรพนามบุรุษที่ ๒ เช่น เจ้ามาจึกมือแล้ว หมายความว่า คุณมาก็วันแล้ว^{๑๐} นอกจากนั้นยังมีใช้ในภาษาถิ่นใต้ ในจังหวัดยะลา และปัตตานี เป็นบุรุษสรรพนามที่ใช้เรียกพระที่ยังไม่เคยมีภรรยา มาก่อน ในจังหวัดสงขลา และสุราษฎร์ธานีใช้เรียกผู้ที่ลี้ภัยจากพระ หรือเรียกพระที่กำลังบวช^{๑๑}

๖. คำบุรุษสรรพนาม "คน"

มีใช้ในภาษาถิ่นใต้ เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๒ หมายถึง ท่านหรือคุณ ซึ่งอาจออกเสียงเป็น เต็น, ทัวหรือทัว ก็ได้^{๑๒}

๗. คำบุรุษสรรพนาม "ตัว"

มีใช้ในภาษาถิ่นใต้เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๒ หมายถึงท่านหรือคุณ และในจังหวัดสงขลา ใช้เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๒ หมายถึง คุณ, ท่านหรือเขา ใช้กับคนที่อาวุโสกว่า หรือผู้น้อยใช้เรียกผู้ใหญ่ จะใช้ว่า ตัน ก็ได้^{๑๔}

^{๑๐}เมฆ รัตติประสิทธิ์. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๑๑}ภิญโญ จิตต์ธรรม. ภาษาถิ่น (สงขลา: โรงพิมพ์เมืองสงขลา; ๒๕๑๓) หน้า ๑๔๖.

^{๑๒}พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ฉบับชั่วคราว, หน้า ๔๒.

^{๑๓}พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้, หน้า ๑๑๖.

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน.

^{๑๕}พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ฉบับชั่วคราว, หน้า ๖๑.

๘. คำบุรุษสรรพนาม "กู"

มีใช้ในภาษาถิ่นเหนือ โดยออกเสียงว่า ^{๑๕}กู เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๑ หมายถึง ข้าหรือฉัน และใช้ระหว่างสามีภรรยา^{๑๕} และในภาษาถิ่นอีสาน ใช้เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๑ หมายถึง ข้าพเจ้าหรือพวกข้าพเจ้า เช่น "ขอแก่มจอมคุณคึกเพื่อคุดงข้า"^{๑๖}

๙. คำบุรุษสรรพนาม "ทาน"

มีใช้ในภาษาถิ่นอีสาน เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๒ แทนชื่อผู้ที่พูดด้วย เป็นคำสุภาพแสดงความเคารพนับถือกัน^{๑๗}

๑๐. คำบุรุษสรรพนาม "เฝือ"

มีใช้ในภาษาถิ่นอีสาน เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๑ หมายถึง ข้าหรือฉัน^{๑๘} นอกจากนั้น ในวรรณคดีเก่า ๆ ของภาคเหนือใช้ "เฝือ" เป็นบุรุษสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ หมายถึง เราสองคน เช่น ในมหาวงศาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร ดังนี้

ข้าแต่ทอพระยาเจ้าฟ้า เฝือข้าขอสิ่งอาลา

เฝือข้าอยากชำนักแกกัทธิ

ในตัวอย่างนี้ ใช้บุรุษสรรพนาม "เฝือ" หมายถึง ผู้พูดคือ กัทธิและชาติ^{๑๙}

^{๑๕}เมฆ รัตนประสิทธิ์. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๑๖}พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, หน้า ๑๘๑.

^{๑๗}พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, หน้า ๒๐๑.

^{๑๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๗.

^{๑๙}ประคอง นิมมานเหมินท์. "สรรพนามทวิพจน์ในภาษาไทยโบราณ", ภาษาและหนังสือ ๑๔ (๓๑ มีนาคม ๒๕๑๔), หน้า ๔๖.

๑๑. คำบุรุษสรรพนาม "เพื่อน"

มีใช้ในภาษาถิ่นเหนือ ออกเสียงว่า "เบิ่น" เป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๑ ที่กรรยาใช้พูดกับสามี เด็กใช้พูดกับผู้ใหญ่ และหญิงใช้พูดกับเพื่อนสนิท และเป็นบุรุษสรรพนาม บุรุษที่ ๓ ใช้แทนชื่อที่เราพูดถึง หมายถึง เขาหรือท่าน ในลักษณะกันเอง^{๒๐}

๑๒. คำบุรุษสรรพนาม "มัน"

มีใช้ในภาษาไทยคำนี้ เป็นสรรพนาม บุรุษที่ ๓ เอกพจน์ ใช้เป็นคำกลาง ๆ ไม่ได้แสดงความเหยียดหยาม^{๒๑}

๑๓. คำบุรุษสรรพนาม "สู"

มีใช้ในภาษาถิ่นเหนือ เป็นสรรพนาม บุรุษที่ ๓ ใช้กับเพื่อนหรือผู้ที่สนิทสนมหรือใช้กับผู้น้อย^{๒๒} และในภาษาถิ่นอีสาน ใช้เป็นสรรพนาม บุรุษที่ ๒ พหูพจน์^{๒๓}

^{๒๐} เมฆ รัตนประสิทธิ์. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

หน้า ๑๖๘.

^{๒๑} พระยาอนุমানราชชน. "บันทึกเกี่ยวกับภาษาไทยของพระยาอนุमानราชชน" ศิลปากร ๓ (ธันวาคม ๒๔๙๒): ๖๘.

^{๒๒} เมฆ รัตนประสิทธิ์. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^{๒๓} พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง, หน้า ๔๒๐.

ประวัติผู้วิจัย

นางวราภรณ์ แสงสศ เกิดเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๔๘๓ สำเร็จการศึกษา
ครุศาสตรบัณฑิต เอกภาษาไทย จากวิทยาลัยครูจันทบุรี เมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๕ และ
เข้าศึกษาในภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี ๒๕๒๘
ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่ง อาจารย์ ๑ ระดับ ๕ โรงเรียนวัดหนองอ้อ
สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอมะขาม สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด
จันทบุรี